

POMORSKO NAZIVLJE U RJEČNIKU *BLAGO JEZIKA SLOVINSKOGA* (1651.) JAKOVA MIKALJE

DARIJA GABRIĆ-BAGARIĆ
(Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb)

UDK 811.163.42*373.46 :
656.61] (091)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 31. V. 2000.

SAŽETAK. U radu se govori o specijalnom leksiku vezanom za brodove, plovidbu i pomorske aktivnosti u našem prvom rječniku s hrvatskim ulaznim stupcem. Iako je promatrani rječnik po svojoj koncepciji trojezični opći rječnik, bilježi nazivlje pojedinih struka, što je u prvom redu važno za utvrđivanje izvora i za poimanje Mikaljinje leksikografske koncepcije.

Blago jezika slovinskoga (1651.) Jakova Mikalje trojezični je rječnik s hrvatskim ulaznim stupcem i talijanskim i latinskim kao odredišnim jezicima. Po sadržaju je opći rječnik, ali bilježi leksik raznih struka i područja ljudske djelatnosti, između ostaloga i pomorsko nazivlje. Mnogi nazivi koji se danas rabe u pomorstvu zabilježeni su prvi put u tom rječniku. Po podrijetlu su pomorski nazivi najčešće talijanizmi tipični za dubrovački govor. Nešto je manji broj naziva preuzet iz dalmatinskih govora, a jedan mali sloj čine nazivi arapskoga (tuskoga) podrijetla.

Blago jezika slovinskoga (1651.) Jakova Mikalje prvi je hrvatski rječnik s ulaznim hrvatskim stupcem, a s talijanskim i latinskim kao odredišnim jezicima. Njegovo mjesto u temeljima hrvatske leksikografije nije do danas dovoljno naglašeno i naglašavano. Dok su mlađi leksikografi, na primjer Ardelio Della Bella i Joakim Stulli sustavno proučavani, bili temom znanstvenih skupova i analitičkoga pristupa mnogih znanstvenika, Mikaljino je djelo živjelo dosta skrovito. Spoznaje o Mikalji temeljile su se na malom broju članaka koji su razmatrali njegovo podrijetlo, pojedinosti iz životopisa, posebno djelovanje u isusovačkom redu, a o samom rječniku i rječničkom blagu nije bilo sustavnijih radova, pa se o tom segmentu Mikaljinoga rada nije mnogo znalo (Jernej 1955: 177–181; Vanino 1933: 1–43). Tek u novije vrijeme pojavili su se radovi o posebnom leksiku u *Blagu*: o glazbenoj terminologiji, o Mikaljinu rječniku kao izvoru za Vitezovićeve *Lexicon Latino-Illyricum*, o kulinarskom i medicinskom nazivlju, o onomastici zabilježenoj u rječniku, čime se, dodano starim radovima o turcizmima i češkim riječima u Mikaljinu *Blagu*, iscrpljuje popis članaka o specifičnom leksiku (Tuksar 1980: 5–35; Meštrović-Vajs 1995: 139–155; Gabrić-Bagarić 1996; 1997; 1997/98; 1998; Stachovsky 1965: 196–210; Štrekelj 1910: 194–202). Treba svakako spomenuti Putančeve članke o Mikaljinu radu na grafijskoj reformi i o jednom njegovu nabožnom djelu te dva članka koja se bave rječnikom kao jezikoslovnim pojavom,

autora Josipa Vončina i Milana Rešetara (Putanec 1982/83 i Putanec 1985; Vončina 1992; Rešetar 1912).

Rešetar je još 1912. g. iznio neke tvrdnje o Mikaljinu rječniku na osnovi panoramskoga pogleda u tekst, ali i naznačio sudbinu toga djela tvrdnjom da je »die Analyse des Wortschatzes bei Micaglia ist eine schwere und komplizierte Arbeit, die ihre Lösung noch hartrt« zaželjveći da se tim djelom netko pozabavi (Rešetar 1912: 469). Nije, naravno, slutio da će proći desetljeća dok Mikaljin rječnik postane zanimljiv istraživačima. No da se radi o teškome i zahtjevnome poslu, lako će posvjedočiti svatko tko pokuša prodrijeti u tkivo rječnika.

Mikaljin rječnik, iako koncipiran kao trojezični, ima neke odlike jednojezičnih rječnika. Uz hrvatsku natuknicu vrlo često stoji niz istoznačnica ili bliskoznačnica kojima se tumači natuknica. Katkad natuknicu tumači definicijom, a kadgod i jednim i drugim. Svaka od navedenih istoznačnica, osim rijetkih iznimaka, naći će se kao zasebna natuknica na svom mjestu u abecednom poretku, često s ponovljenim nizom sinonima i definicijom. Tek nakon toga dolaze talijanski, odnosno latinski ekvivalenti u pripadnom stupcu.

Primjer:

brodarina, navao

čun, colica, ladica

čata, catara, drva sklopljena vrh vode

Na svojem mjestu u abecednom nizu naći će se natuknica **catara** s istoznačnicom čata(ra) i definicijom drva sklopljena vrh vode, ili pod *navao* ima definiciju plaća za brodarinu.

Kao natuknica pojavljuju se i kolokacije i primjeri uporabe, što možemo ilustrirati primjerom natuknice **brod**, **lađa** nakon koje se nižu kao natuknice kolokacije: *brod trgovački*, *brod lupeški*, *brod pokriven* i sl. uz koje također mogu stajati istoznačnice. Tako će uz *brod lupeški* stajati kao sinonim *fusta*, *brod pokriven* imat će uza se riječ *fregata*.

Zbog tako specifične rječničke koncepcije đogađa se pri analizi građe da se riječi iz jedne natukničke cjeline pojave ili ponove u raznim kontekstima, ovisno o kutu promatranja.

Kao i svaki opći rječnik i Mikaljino *Blago* osim tzv. općega leksika donosi i niz podskupova posebnoga leksika, gdje je registrirano nazivlje različitih struka, znanstvenih područja, ljudskih djelatnosti. Tako ćemo u Mikaljinu djelu naći nazive za pojmove glazbe, poezije, likovnih umjetnosti, jezikoslovlja, prava, pomorstva, medicine, fitonimije, zoonimije, te onomastičku građu i civilizacijski leksik.

Načelno u starim općim rječnicima, kao uostalom i u novim, leksik struka odražava ne samo stupanj ljudskih spoznaja u nekom području nego i sugerira usvojenost stručnoga nazivlja u izvanstručnoj uporabi. Pri raščlambi predstandardnih rječnika posebni leksik, odnosno nazivlje pojedinih struka može pomoći pri utvrđivanju izvora rječničke građe te otkriti namjenu rječnika i namjere njegovoga sastavljača s obzirom na krug korisnika.

Dosad proučeno nazivlje (medicinsko i kulinarско) pokazalo je da istoznačnice ili bliskoznačnice pomažu razumijevanju natuknice na narječno nejedinstvenom području, a kao izvor leksika mogu se navesti dubrovački i bosanski govor, te djela dubrovačkih i bosanskih pisaca (Gabrić 1998: 89–90; Gabrić 1997/98: 119–121). Kad je riječ o pomorskom nazivlju, onda je moguće očekivati ograničen utjecaj kopnenih govora, a kao mogući izvor najvećeg broja naziva naznačuju se primorski govori, posebice govor Dubrovnika, u kojem je Mikalja proveo jedno životno razdoblje (1630.–1633.). Dodiri s dubrovačkim govorom bili su i druge vrste, posebice je kontaktirao s kolonijom

dubrovačkih trgovaca za vrijeme misijskoga poslanstva u Temišvaru, o čemu treba misliti kad se utvrđuje porijeklo pomorskoga nazivlja (Vanino 1933: 5).

Suvremeni pomorski rječnici uključuju u svoj fond sve što je vezano za more i plovidbu, kao što će biti i u ovom radu izuzev naziva morske flore i faune, jer taj segment – smatramo – treba analizirati zajedno s ostalim botaničkim i zoološkim nazivljem.

Pomorskih naziva u promatranom rječniku nema mnogo više nego naziva ostalih struka, ali se ne bi mogla prihvatiti Pritchardova tvrdnja da u starijim rječnicima pomorsko nazivlje čini »skromni segment« (Pritchard 1996: 59). U usporedbi s Vrančićevim petojezičnim rječnikom *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, latine, italice, germanicae, dalmatiae et ungaricae*, Mikaljin rječnik predstavlja bitan pomak u registriranju pomorskoga nazivlja, što je slučaj i s ostalim posebnim leksikom i što je potpuno razumljivo s obzirom na razliku u opsegu i koncepciji tih dvaju leksikografskih djela. Isto se tako po broju pomorskih naziva razlikuju npr. Mikalja i Stulli, ili Mikalja i Vitezović, gdje je brojna premoć na strani mlađih leksikografa (Jurišić 1956). Uopće, svaki mlađi rječnik na neki način povećava opseg posebnoga leksika unutar općega rječnika, i ne samo kad je u pitanju nazivlje vezano za more i plovidbu.

Posebni leksik kojim se u Mikaljinu *Blagu* imenuju pojmovi i pojave iz pomorstva mogu se prema značenjskim kriterijima podijeliti u skupine: 1. opći nazivi plovila, 2. nazivi vrsta plovila, 3. nazivi za dijelove broda (plovila) i brodsku opremu, 4. sprave, alat i mreže, 5. navigacija i manevar, 6. zanimanja, 7. nazivi vjetrova i meteoroloških pojava, 8. pojave vezane za more, 9. pomorski lokaliteti, 10. ostalo.

U svakoj je skupini moguće utvrditi potkriterije klasifikacije, a to su: podrijetlo naziva, potvrđenost u jeziku pisaca prije Mikaljina vremena i u njegovih suvremenika, prisutnost istih naziva u rječnicima mlađih leksikografa, te Mikaljini hapaxi, za što su podaci uzimani iz *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*. Za usporedbu sa suvremenim stanjem korišteni su suvremeni dijalektološki rječnici i *Pomorski rječnik* Radovana Vidovića.

Opći nazivi plovila

U toj skupini nalazimo najmanji broj leksema, uglavnom one koji pripadaju općem leksiku i koji su slavenskoga podrijetla, potvrđeni u jeziku niza pisaca i u svih leksikografa.

To su: **brod**, lađa
drijevo, brod
korablja, lađa
lađa, plav, brod

Naravno, tu se očituje spomenuti Mikaljin princip navođenja sinonima, a uz *brod*, *lađa* i *drijevo* pojavljuju se kolokacije i primjeri uporabe, kojim se označavaju uglavnom namjene plovila ili neka brodograđevna posebnost. Ako postoji poseban naziv, onda se uz kolokaciju bilježi, a ako autor rječnika taj naziv ne zna, ostaje samo opisni naziv.

Treba podcrtati da *drijevo* sa značenjem *brod* potječe iz dubrovačkoga govora, te da Mikalja razlikuje i grafijski natuknice *drvo* i *drijevo*, a ne samo semantički. *Drvo* sa značenjem *lignum* može biti pisano kao *darvo*, *dervo*, *drrivo*, a kad piše *drjevo*, onda to isključivo znači *brod*.

Neutralni leksemi *lađa*, *brod* i *plav* pojavljuju se kao objasnidbeni elementi uz neke posebne nazive plovila, vjerojatno kad sastavljač rječnika osjeća da bi natuknica bez toga dodatka bila nejasna, npr. *fregata*, brodac; *gundula*, plav; *šajka*, brod na vesla.

Nazivi vrsta plovila

U drugoj skupini nalazimo nazive plovila posebne vrste i namjene, gdje pozornost privlače aloglotski elementi, bilo da su Mikaljini hapaxi ili da ih nalazimo u govorima.

Isključivo u Mikaljinu rječniku nalazimo turcizam *colica* kojim se tumači natuknica *čun*, te turcizam *gemija*, dodan kao sinonim uz *galija*. U takvim primjerima očituje se jedinstven Mikaljin pristup kad su istoznačnice u pitanju: i kod ostaloga nazivlja, npr. kod kulinarskog ili medicinskoga, nalazimo uz općehrvatsku natuknicu sinonim iz kojega posebnoga narječja. Nerijetko uz raguzeizam ili čakavizam kao natuknicu dolazi općehrvatska riječ ili čak turcizam. Turcizmi se kod brodarskoga nazivlja javljaju vrlo ograničeno (v. dalje) s obzirom na karakter predmeta i pojava (pojmovi) i njihovu vezanost za primorski, obalni pojas, gdje je utjecaj kopnenih govora morao biti slabije izražen.

Razumljiva je pojava raguzeizama u nazivlju plovila, kao što su *fusta*, *fregata*, *batio*. U posljednjem primjeru javlja se tipičan dubrovački fonetizam: prema tal. *battello* Mikalja ima *batio*, i samo njegov rječnik bilježi taj naziv.

Jedan broj naziva je općeproširen; to su: *čun*, *galija*, *gundula*, *gundulica*, *ormanica*, *ribarica*, za koje možemo pretpostaviti da ih je Mikalja mogao čuti bilo gdje na dalmatinskom priobalju. Zanimljivo je da je *ormanica* zabilježena u starim spomenicima već od 15. st., a Mikalja je prvi leksikograf koji ju je unio u svoj rječnik, i to kao istoznačnicu uz *bergentin*. *Ormanica* se spominje u nizu narodnih pjesama uskočkoga ciklusa, pa je moguće da je neka od tih pjesama bila i Mikaljin izvor. Posebno je pitanje, a koje bi moglo zanimati povjesničare pomorstva, koliko se zaista par *bergentin*, *ormanica* može održati s obzirom na tip broda, njegov izgled i namjenu (Vidović 1984: 65–68; 331–332). S jezičnoga stajališta taj je sinonimni par održiv usporedi li se s istovrijednicom iz talijanskoga stupca, gdje prema hrvatskom paru *bergentin*, *ormanica* (isto s.v. *ormanica*) stoji talijanski: *barca armata*, *bergantino*.

Navedeni bi primjer možda mogao svjedočiti o točnosti pretpostavke da je Mikalja radio svoj rječnik prema nekom talijanskom rječniku ili popisu riječi kojima je tražio hrvatske istovrijednice (Bockholt 1990: 426). Navedeni par pokazuje da je jedan leksem Mikaljina prilagođenica (*bergentin*), a drugi posuđenica proširena u dalmatinsko-dubrovačkom području (*ormanica*) kojom se prevodi opisni talijanski naziv *barca armata*. *Ormanica* se pojavljuje i kao istoznačnica uz višečlane nazive *brod (lađa) na dva vesla* (lat. *biremis liburnica*).

Najzanimljiviji su nazivi koje ima samo Mikalja, bilo da su to njegove inačice poznatih naziva kao što je *bergentin*, prema općeusvojenom liku *brigantin*, *brigentín*, ili hapaxi, nastali prilagođavanjem talijanskih naziva: *catara/čatará, čatará od žuke* (mlet. *zatará*, tal. *zattera*), *golica* (tal. *goletta*), *škif* (tal. *scifo*). Vrančić prema tal. *zattara* ima lik *čatra*. Mlađi dopreporodni leksikografi nisu preuzeli, osim naziva *golica*, navedene lekseme. Naziv *golica* posvjedočen je u dubrovačkom govoru tek od 18. st., u splitskom i kasnije, pa njezin izvor u mlađim rječnicima može biti i iz govora i iz Mikaljina *Blaga*. *Catara* danas postoji kao naziv posebne vrste splavi i s nekim drugim značenjima, ali se ne registrira potvrda iz Mikalje (Vidović 1984: 99). *Škif* je Mikalja preuzeo izvjesno iz Kašićeva prijevoda *Biblije*, gdje se javlja u rubnom zapisu uz *Djela apostolska* prema lat. *scapha* (= *čamac*). Izvan toga teksta riječ nije zabilježena (Gabrić 1996: 42).

Mikaljino je *Blago* prvi rječnik u kojem je zabilježen turcizam (bizantizam) *šajka*, *brod na vesla* (Skok 1933: 41). Od starijih pisaca ima je Baraković, što bi mogao biti

Mikaljin izvor. U Dubrovniku su tijekom 17. st. postojala dva broda tipa šajke, pa je i u dubrovačkom govoru morao egzistirati taj naziv (Vidović 1984: 419). Pogled u fond Vitezovićevih pomorskih naziva otkriva da i on bilježi taj naziv, pa se s dosta sigurnosti može zaključiti da ju je mlađi leksikograf preuzeo iz Mikaljina *Blaga*.

Uz popis naziva za vrste brodova treba dodati da Mikalja uz leksem *galija* dodaje kolokacije: *galija od četiri na veslo*, *galija debela od pet na veslo*, *galija od dva na veslo*, *galija kapitanova*, *galija gusarska*. Kolokacija *galija gusarska* osim kao natuknica funkcionira i kao definicija uz naziv (natuknicu) *fusta* (tal. fusta).

Isti tip izraza za specijalno plovilo sa sintagmama *dva na veslo*, *tri na veslo* itd. ima i Vitezović. U pomorskim se krugovima dugo raspravljalo zašto se *biremis*, *triremis* prevodi s naznakama o broju veslača na veslo. Mislilo se da su to bili neki katni nizovi klupa na kojima su sjedili veslači. Međutim, prema Carpacciovoj slici mletačke trireme vidi se da se radi o skupinama od 2–3 veslača na jednom veslu u svakoj veslačkoj klupi, što je onda izraženo sintagmom *dva (tri, četiri, pet) na veslo*. Iz toga slijedi da je Mikalja zapravo točno preveo naziv iz kojega mletačkog pomorskog priručnika, rječnika ili čega sličnog, gdje je postojala precizna slika te brodarske posebnosti. O mogućnosti da rječnik može netočno objasniti značenje riječi *biremis* govori i Divkovićev *Latinsko-hrvatski rječnik*, koji s.v. *biremis* donosi u hrvatskom stupcu: *birema*, brod s dva reda veslačkih klupa.

Nepoznavanje posebnih naziva za brodove nadoknađuje se višestranim opisnim nazivima, npr. *brod na vesla*; *brod s' spirunom*; *brod za boj*; *brod od kapitana*. Isti se tip naziva pojavljuje i uz natuknicu *lađa*: *lađa na vesla*; *lađa od boja*, *za biti se*; *lađa od lupeža*; *lađa pokrivena*; *lađa s spirunom*; *lađa od kapitana*.

Iako se ne može govoriti o nazivima u pravom smislu, takvi se sintagmatski skupovi mogu po značenju uzeti kao označitelji posebne vrste budući da služe za imenovanje tipa plovila. Osim toga, pojam naziva u rječniku koji pripada povijesti jezika razlikuje se od naziva u suvremenom rječniku. Ono što je nekad bilo naziv, danas to više ne mora biti. Ili pojam koji se nekoć opisno imenovao danas može imati poseban naziv.

Neke nazive Mikalja uopće ne registrira, kao što su npr. *bracera*, *leut* ili *gajeta*, što bi bilo razumljivo da su ti tipovi plovila novijega postanka. Međutim, *bracera* je poznata na našoj obali još od 15. st., a prva potvrda naziva datira iz 1590. g. Naziv *gajeta* je prvi put zabilježen tek u 18. st., iako su između 1650. i 1700. g. postojale dvije na Pelješcu (Vidović 1984: 136–138). Moguće je da za taj naziv Mikalja nije znao. *Leut* kao pomorski naziv nije uopće zabilježen u Akademijinu *Rječniku*, što je uistinu čudno budući da ga nalazimo u Barakovića i Benetovića (Vidović 1984: 251). Skok tvrdi da tu riječ imaju Dubrovčani, čak kao sinegdohu za *lađu*, pa je teško objasniti zašto je Mikaljin rječnik ne poznaje (Skok 1933: 150). Mikaljino *Blago* ne registrira ni naziv *barka*, poznat u hrvatskim spomenicima od 15. st., *grip*, *kondura* i ostalo brodovlje prisutno na Jadranu također nije našlo mjesta u tom rječniku.

Nazivi dijelova broda (plovila) i brodske opreme

U toj značenjskoj podskupini otprilike vladaju iste relacije kao i u prethodnoj glede dubrovačkog nazivlja, općeslavenskoga i rijetkih turcizama.

Popis naziva za dijelove plovila obuhvaća veći broj jedinica, od kojih neke zahtijevaju poseban komentar.

Slavenskoga su podrijetla *jedro/jidro, veslo, krma, čelo od broda, konop*, poznate od prvih spomenika i pisaca, s tim što *čelo od broda*, s dodanim *konop* kao objašnjenjem, nalazimo samo u dubrovačkih pisaca.

Posuđenice koje su odavno ušle u hrvatski jezik *sidro/sjedro, argutla/argitla, jambor* (prva potvrda u Mikalje), *arbuo, timun, lantina, mađir, skandalj, te skaram/škaram* podjednako su poznate i dubrovačkim i dalmatinskim piscima i govorima, pa je pitanje izvora tih naziva u Mikaljinu rječniku lako rješivo. Hiperijekavizam *sjedro* i lik *arbuo* (=jarbol) upućuju specifičnim fonetizmom na dubrovački govor.

Dubrovački govor kao jedini izvor pretpostavljamo za lekseme: *katarka* (s prvom potvrdom upravo iz Mikaljina rječnika), *trinket, gajba/kajba od drijeva, gumina (gumina od drijeva, čelo i gumina od sjedra), sentina*. Sukladno svojim leksikografskim načelima Mikalja uz *sentina* dodaje i hrvatski višičlani naziv *dno od broda*, uvjeren da alogotem ne mora biti poznat svim korisnicima rječnika, kao što i *čelo* objašnjava što je to *gumina od drijeva*. *Čelo* je pak zabilježeno kao natuknica kolokacija *čelo od broda* i definirano kao *konop*, što s istim značenjem nalazimo i u dubrovačkih pisaca (Vidović 1984:103).

Treba naglasiti da se podaci povijesnih rječnika i podaci suvremenih pomorskih rječnika ne slažu uvijek oko proširenosti pojedinoga naziva. Usporedimo li *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* sa suvremenim *Pomorskim rječnikom* R. Vidovića, pa čak i sa znatno starijom Skokovom studijom *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu*, vidimo da se neki nazivi u starije doba tipični samo za dubrovački kraj kasnije javljaju na širem obalnom području. Za Mikaljine potvrde najmjerodavniji su podaci *Rječnika JAZU* jer se temelje na pisanim izvorima starijih razdoblja i situiraju Mikalju, kao i ostale dopreporodne leksikografe, u hrvatski jezičnopovijesni tijek. Prema povijesnim podacima možemo onda utvrditi što je prvi put potvrđeno i zabilježeno u Mikaljinu *Blagu*, kad se neki naziv pojavljuje u ostalim rječnicima (prvenstveno u Della Belle i Stullija, te Vitezovića) i kakav je odnos prema jeziku pisaca odakle je nazivlje mogao Mikalja preuzimati.

Među nazivima za dijelove broda ima i takvih koje su u Mikaljinu rječniku prvi put potvrđeni, a pozornost privlače zbog svoga posebnog podrijetla. Takvi su leksemi *pura* (= pramac, prova), te turcizam *dumen* (= kormilo), što ga nalazimo u *Blagu* i kao natuknicu na odgovarajućem mjestu u abecedi i kao istoznačnicu uz natuknicu *timun*.

Usporedba Mikaljina rječnika s prijevodom *Biblije* Bartola Kašića pokazala je da leksem *pura* ima samo Kašić i da je Mikalja od njega preuzeo taj naziv (Gabrić 1996: 42). U Della Bellin rječnik taj je naziv mogao ući samo iz Mikaljina *Blaga*, a u Vitezovićeve iz obaju.

Turcizam *dumen* potvrđen je u jeziku bosanskih franjevačkih pisaca, a unijeli su ga u svoje rječnike svi dopreporodni hrvatski leksikografi i konačno srpski leksikograf Vuk Karadžić. Zanimljivo je da taj naziv nalazimo čak i u Vitezovićeve *Lexiconu* (Jurišić 1956: 354).

Danas ni jedan primorski govor ne poznaje taj naziv, što nam omogućuje zaključak da je Mikalja riječ *dumen* mogao preuzeti samo iz literature ili pak izravno iz bosanskih govora. Mlađim leksikografima izvor za taj naziv bio je Mikaljin rječnik, ali u živu uporabu u primorskim područjima, najizravnije vezanim za more i plovidbu, nije ušao.

Mikalja poznaje naziv *spirun (spirun od drijeva)*, što je prilagođenica prema talijanskom *sperone* (= kljun broda). Prije njega nije taj naziv zabilježen, a Akademijin *Rječnik* i Skok bilježe lik *špirun*. Vjerojatno je lik s početnim *s* neka nezabilježena dubrovačka inačica, budući da dubrovački govor u posuđenicama često realizira *s* tamo gdje ostali primorski govori imaju *š* (*festa/ fešta, infisavati se/ infišavati se*).

Uz natuknicu *skaram* kao sinonime Mikalja bilježi *sošica* i definiciju *klin od vesla*. Nijedan štokavski dopreporodni rječnik ni stari pisac nema riječ *sošica* u tom značenju, a danas je nalazimo samo na Cresu sa značenjem *krivuljasti palci za veslanje*, što bi dalo naslutiti da je i Mikalja tu riječ upoznao u kojem sjevernodalmatinskom otočkom govoru (Vidović 1984: 410). U svim primorskim i otočkim govorima rabi se leksem *soha*.

Prezentirani popis pokazuje da Mikalja nije u svoj rječnik unio ni jedan naziv za palubu, brodsku ogradu, potpalublje, dijelove vesla, a umjesto posebnih naziva za vrste jedara (izuzev *trinket*) ima višesložne nazive kolokacijskoga tipa: *jedro veliko; jedro srednje, treće; jedro malo, trinket; jedro na vrh jambora*. Usporedbom s talijanskim i latinskim stupcem utvrđujemo da latinski uvijek ima jednočlani naziv, a talijanski jednočlani ili opisni kao i Mikalja.

Uspoređivanje s cjelovitim pomorskim rječnicima nije umjesno s obzirom da se radi o različitim tipovima rječnika, ali i usporedba s nazivljem u Skokovoj studiji otkriva da je Mikaljin fond naziva za dijelove plovila nepotpun. Kako je *Blago jezika slovinskoga* opći rječnik, njegov autor nije osjećao potrebu da zabilježi sve moguće nazive ili jednostavno za njih nije ni znao. Na temelju tih činjenica dalo bi se zaključiti da je Mikalja imao kao izvor neki strani pomorski rječnik dublje starine, vjerojatno talijanski, s ograničenim popisom naziva, kojima je onda tražio hrvatsku istovrijednicu. Iako su Talijani od davnina pomorci, prvim pomorskim rječnikom na talijanskom jeziku može se smatrati popis pomorskih izraza što ga je 1614. g. sastavio Pantera kao dodatak svojoj knjizi *L'armata navale*. Zatim se u 17. st. pojavio jedan anonimni pomorski rječnik, objavljen tiskom tek 1863. g. (Jurišić 1956: 297).

Naravno, treba imati na umu da se pomorstvo i brodarstvo razlikuju u raznim stoljećima; novi tipovi brodova zahtijevaju nove nazive, što se nužno odražava na rječničku građu.

Sprave, alat i mreže

Osim tipično dubrovačke riječi *ispolac*, proširenoga *pako* (= smola) i *drkmar* ostali nazivi za brodski pribor i broderski alat uglavnom su poznati s prvom potvrdom iz Mikaljina rječnika. Takvi su nazivi: *argan* (= mlet. argano) uz *vitao* kao istoznačnicu, *busula*, *čenkin* (sa značenjem *kuka*, za razliku od današnjega značenja drvene ručice za savijanje madira), *čaklja* uz koju dodaje Mikalja objašnjenje *kom se ladja riva*, prilagođenica *palanga* (protumačena kao *poluga koja se stavlja pod lađe za lašnje potezat*) prema tal. *palanga*.

Danas dubrovački i srednjodalmatinski otočki govori poznaju naziv *savura*, prilagođenicu prema mletačkom *savurra*, ali u dopreporodnom razdoblju taj leksem bilježi samo Mikaljin rječnik. Naravno, uvijek govorimo samo o onoj inačici prilagođenice koju nalazimo u Mikalje, ne uzimajući u obzir druge prilagodbe koje pomorski rječnici bilježe sve do danas. To znači da nas neće zanimati inačice: *sagurna*, *savornja*, *sovura*, *šavura* i *sl*. (Vidović 1984: 401–402).

Zahvaljujući činjenici da u suvremenim pomorskim rječnicima imamo zabilježene nazive prvi put potvrđene u Mikaljinu *Blagu*, i to s podacima o današnjoj proširenosti, moguće je naslutiti izvore iz kojih je i Mikalja preuzimao svoje nazive. Leksemi dubrovačkoga podrijetla pri tom nas ne iznenađuju, s obzirom na Mikaljin boravak u tom gradu, ali teže možemo objasniti otkuda Mikalji leksemi koje danas poznaju primorski govori izvan dubrovačkoga područja.

Nisu manje zanimljivi ni slučajevi kad Mikalja ima inačicu naziva drukčiju nego dubrovački leksikografi Della Bella i Stulli, ako za sve njih pretpostavimo dubrovački

govor kao izvor. Takav je slučaj upravo s Mikaljinim likom *savura* prema Della Bellinu i Stullijevu liku *sovrnja*.

Neki su Mikaljini nazivi izišli iz uporabe, kao npr. *čaklja*, *čenkin*, *palanga*, *ispolac*, jer u modernom pomorstvu ne postoje predmeti označeni tim nazivima ili se rabe neki drugi termini. Umjesto *čaklja* u uporabi je *mezomariner*, umjesto *ispolac* uobičajilo se *šešula*, i sl.

Mikaljin rječnik uz natuknicu *mreža*, *mriža* ima kolokaciju *mriža za ribati* kao opreku kolokacijama *mriža za ptice*, *mriža za zvijeri*. Nazive posebnih vrsta mreža – kakve poznaju narodni govori – u njega nećemo naći. Iznimka je jedino naziv *šabaka*, prvi put zabilježena u ovom rječniku (poslije ju ima Stulli), što je posuđenica iz talijanskoga. Prema Skoku, u talijanskom je to arapska prilagođenica (Skok 1933: 71).

Poseban tip mreže imenovan kao *alov/halov*, *mreža za loviti ribu* (u tal. stupcu: tona o scjabica) ima prvi Mikalja i poslije mlađi dopreporodni leksikografi, koji su ga izvjesno od njega preuzeli. Danas u živim govorima taj naziv nije zabilježen.

Zanimljiva je pojava turcizma *sačma*, s definicijom *mreža za ribu*, koji prema podacima Akademijina Rječnika bilježi samo *Blago jezika slovinškoga*.

Od slavenskih ribarskih naziva Mikalja unosi u svoj rječnik *osti* i *udica*, što je zabilježio i Vrančićev *Dikcionar*, te pravi novotvorenicu *udičari*, *ribari s udicom*, koju će poslije preuzeti svi dopreporodni rječnici. S hrvatskoga područja nemamo potvrda iz živih govora za tu riječ.

Nazivlje za označavanje plovidbe, plovidbenih vještina i brodograditeljskih aktivnosti gotovo je isključivo hrvatsko: *broditi*, *ploviti*, *dojedriti*, *istegnuti drijevo*, *izlaziti iz drijeva*, *jedriti/jidriti*, *izvaditi sidro*, *porinuti brod u more*, *potopiti brod*, *ukrcati (se)*, *omjeriti*, *dignuti sidro*, *opakliti drijevo*, što onda s obzirom na podrijetlo ne zahtijeva komentar.

Kao specifičnost leksikografskoga postupka nalazimo uz natuknicu kolokaciju *izvaditi sjedro* istoznačnicu *salpati* (tal. salpare), što poznaju dubrovački pisci i što je zabilježeno u svim primorskim govorima. *Salpati* će se pojaviti i kao natuknica s obrazloženjem *dignuti sidro*.

Prilagođenica *surgati* poznata je dubrovačkom i svim ostalim priobalnim govorima, a nastala je prema lat. *surgere*, te njezina pojava u Mikalje ne iznenađuje.

Sa statusom prve potvrde u ovoj skupini imamo u Mikalje samo glagol *skandaljati* (tal. scandagliare) uz sinonim *omjeriti*, potvrđen kasnije u obalnim govorima i s fonetskim inačicama (*škandaljati*, *škandajati*). Nijedan dopreporodni rječničar nije zabilježio taj glagol (Vidović 1984: 430).

Zanimanja

Osim naziva *brodar*, *pomorac*, *mornar/mrнар* Mikalja unosi u svoj rječnik i neke specifične nazive pomorskih zanimanja. Takvi su: *kumid od galije*, *naukir* – koji vlada brodom, *patrun od drijeva*, *pedota od broda* – što se može naći i u dubrovačkih pisaca i u Kašića (pedota), te *čurmi*, *vozci od galije* – što prema Akademijinu Rječniku nije potvrđeno nigdje drugdje. Svi su navedeni leksemi prilagođenice prema talijanskom.

Ukoliko se neki od naziva pojavljuje i u suvremenim govorima, onda ima drukčiji fonetski lik (*parun*, *nakir*) ili drukčije značenje (*čurma* – niža posada, posada uopće).

Mikalja bilježi leksem *gusar*, s definicijom *lupež morski*, zatim *gusarstvo* i glagol *gusariti*. Pojave koje bi za pisca suvremenoga rječnika imale odrednicu povijesnoga, za

autora 17. st. pomorska su stvarnost i nalaze svoje mjesto u krugu naziva pomorskih zanimanja.

Vjetrovi i meteorološke pojave

Promatranje nazivlja ove skupine poučava nas da nama poznati naziv *jugo* bilježi već i Vrančić u svom petojezičnom *Dikcionaru*, pa ga je naravno zabilježio i Mikalja. Saznajemo dalje da su i nazivi *bura*, *sjever* (= sjeverni vjetar), *garbin*, *tramontana*, *fortuna*, *smorac*, *pjavica šjunata*, *vihar* bili u vrijeme nastajanja Mikaljina *Blaga* poznati i zabilježeni u djelima pisaca, te da ih je morao Mikalja znati i iz književnih i iz govornih izvora.

Posebnost Mikaljina leksikografskoga postupka sastoji se u načinu kako opće imenice transformira u naziv. Mikalja poznaje posebne nazive za specijalne vrste vjetra, koji se pojavljuju kao natukničke riječi na svom mjestu u abecednom redu, ali i uz natuknicu *vjetar* bit će navedene kolokacije s funkcijom termina i uz njih kao sinonimi posebni nazivi, pa će se tako oblikovati dva niza. U jednom će biti kolokacije tipa: *vjetar dobar u krmu*, *vjetar suprotivni*, *vjetar veliki*, *jaki*, *vjetar istočni*, *vjetar zapadni*, *vjetar od kraja*, a u drugom: *vjetar jug*, *šilok*; *vjetar sjever*, *bura*; *vjetar garbin* itd. Svaki će se posebni naziv (*šilok*, *bura*, *garbin*) pojaviti i kao zasebna natuknica.

Isti je slučaj i s riječju *vihar*, s dodanim objašnjenjem: *vjetar koji se okolo mota* (tal. vertice encestello) i *vihar*, *velik vjetar*, *zlo vrijeme* (tal. tempesta).

Zapravo tek definicija u takvim slučajevima pokazuje da se ne radi o općoj imenici nego o nazivu.

Iz dubrovačkoga govora potječu nazivi *baraška*, *maistro*, *šilok*, dok su nazivi *južina*, *grk*, *grk s istočnjakom*, *oštro* (tal. ostro), *oštrogarbin* (tal. ostro garbino), *oštro šilok* (tal. ostro sirocco) prvi put potvrđeni u *Blagu*. I ovdje se, kad je starost riječi u pitanju, moramo čuvati prebrzih zaključaka zbog nepotpunosti građe Akademijina *Rječnika* i izostavljanja nekih izvora. Problem je teško rješiv i stoga što suvremeni rječnici ne donose podatke o prvoj pojavi, a svi bilježe spomenute nazive, osim naziva *grk*, s različitim lokacija. Prema *Čakavsko-njemačkom rječniku* Hraste-Šimunović-Olescha srednjodalmatinski govori poznaju nazive *oštro*, *oštrogarbin*, *južina*, dok Vidović bilježi *oštro šiloko* s podacima iz jezika pisaca i iz bolskoga govora (Vidović 1984: 333).

Popis naziva u ovoj skupini nije posebno opsežan, pogotovo ako ga usporedimo s Vitezovićevim *Lexiconom*, gdje impresionira broj novotvorenih naziva i oznaka za specifične vrste vjetrova i meteoroloških pojava (Jurišić 1956: 372–374).

More

Uz općepoznate pojmove *plima* i *oseka* Mikalja dodaje objašnjenje *rekeša od mora*, gdje je *rekeša* (i s inačicom *rekesa*) prošireni dalmato-romanski ostatak, ali riječ kojom se svugdje označava isključivo *oseka*. *Rekeša* kao natuknica ima u Mikalje dva objašnjenja: *oseka od mora* i *plima*, *kad more ide u se i opet se vraća*. Nema ni jednoga govora, počev od dubrovačkoga do vrgadškoga, gdje bi *rekeša/rekesa* značila plimu. Podrijetlo Mikaljne definicije je možda u talijanskom nekom izvoru, budući da u talijanskom stupcu uz natuknicu *plima*, *rekeša od mora* nalazimo kao istovrijednicu *flusso e reflusso di mare*, dok

uz *oseka* talijanski stupac bilježi *reflusso, secca di mare*. Mikalja očito nije uspio utvrditi razliku. (Skok 1933: 21–22)

Leksem *val* kao pomorski naziv pojavljuje se već od Vrančića, pa je njegova pojava u *Blagu* očekivana. Zanimljivo je samo da Mikalja kao istoznačnicu daje *talas*.

Pomorski lokaliteti

Uz natuknicu *luka* Mikalja dodaje kao istoznačno *porat* (i obratno), sukladno svom nastojanju da riječi iz primorskih govora objasni općepoznatim. Nije sigurno je li tu riječ Mikalja i osjećao kao naziv ili kao riječ općega leksika.

Od 13. st. posvjedočeni naziv *pomorje, mjesto blizu mora* (tal. *marenma*) unio je i Mikalja u svoj rječnik, odakle će ga poslije preuzeti Della Bella i Stulli.

U značenju *obala* Mikalja ima riječ *kraj*, s dvjema kolokacijama: *kraj od mora* (tal. *lido*) i *kraj od rijeke* (tal. *ripa, rivo del fiume*).

Iz jezika dubrovačko-dalmatinskih pisaca mogao je primiti naziv *seka*, obrađen s dodanom definicijom *greben u moru* i kolokacijom natuknicom *seka od pržine u moru* (lat. *sicca, tal. secca*).

Orsan, gdi stoje lađe i galije (tal. *arsenale*) osim Mikalje imaju i leksikografi Della Bella, Stulli i Voltigi, dubrovački pisci i dubrovački govor, pa je dubrovačko podrijetlo naziva neupitno. Dodajemo tomu Skokovo mišljenje da se radi o arapskom importu, o nazivu koji je ušao u »jezik starih dalmatinskih Romana u prvo doba pojave Arapa na Mediteranu i Jadranu, i to možda neposredno od samih Arapa« (Skok 1933: 103). Mikalja dodaje definiciju upravo uvjeren u usku izoglosu naziva, ali za razliku od Stullija, koji nudi i novotvorenicu *brodoshrana*, on ne poznaje hrvatsku istoznačnicu.

Prema talijanskom *piaggia, spiaggia* Mikalja uvodi kao natuknicu višečlani naziv *plitko u moru*, s dodatkom *gazište* kao istoznačnim. Danas *plitko* u funkciji naziva imaju čakavski govori, te pelješki, dok *gazište*, prema Vidoviću, nije nigdje registrirano, s obzirom na to da se i za *gaziti* uobičajio talijanizam *peškati* (Vidović 1984: 545).

Ostalo

Već je Vrančić zabilježio naziv *brodarina* s talijanskim ekvivalentom *nolo*, tako da možemo pretpostaviti da je i Mikalja taj naziv morao poznavati, bilo da ga je uočio u Vrančića ili kako drukčije. On natuknici *brodarina* dodaje dubrovački naziv *navao*, da bi natuknicu *navao* protumačio kao *plaća za brodarinu*. S tim se značenjem riječ javlja u dubrovačkih pisaca i u Kašića, dok Zore tvrdi da u Dubrovniku *navo* znači *teret broda* (Zore 1895: 14). Prema dubrovačkim statutima i dokumentima dalmatinskih gradova *navao* ima značenje koje joj daje Mikalja: pristojba za brodski prijevoz. Skok tu riječ smatra grčkom prilagođenicom (Skok 1933: 124).

Slavensku riječ *pijesak/pisak* Mikalja objašnjava istoznačnicom *pržina*, leksemom poznatim svim primorskim govorima od 16. st., a uz kolokaciju *pisak krupni* dodaje dubrovački lik *žao* (= *žal*). Posebno kao natuknicu ima *sablun*, objašnjen riječju *pržina*. Prema podacima Akademijina *Rječnika* talijanizam *sablun* prisutan je u sjevernočakavskim govorima, a prema Skoku čuje se po svojoj Dalmaciji (Skok 1933: 21). Za nas je zanimljivo da je prvi put zabilježen upravo u Mikalje.

Među pomorsko nazivlje u širem smislu mogli bismo ubrojiti i Mikaljinu natuknicu *sirena, nakazan morska, do pasa žena, od pasa riba* (tal. sirena). Objašnjenje o sireninu izgledu temelji se na srednjovjekovnom predstavljanju sirena, koje se razlikuje od antičkoga, a o kojem govori Mikalja u latinskom stupcu, kad uz istovrijednice *siren, sirena* dodaje komentar: *Sirenes sunt etiam aves in India, Plinius*. U antičkoj su predaji, naime, sirene bile pola ptice, pola djevojke.

Iako to nema značenja za samu prisutnost naziva jedne mitske pojave u Mikaljinu rječniku, dodani komentar pokazuje da se njegovo poimanje rječnika razlikuje od suvremenoga, da obavijesti o riječima mogu prelaziti granice rječničkoga i proširivati prostor objašnjenja sve do leksikonskoga ili enciklopedijskoga. Iz toga se dađe odčitati namjena Mikaljina *Blaga*: u njemu se ne traži samo nepoznata riječ i ne uči jezik, taj rječnik služi i za opću naobrazbu. Istovrsnih primjera ima i izvan pomorskoga nazivlja (Gabrić 1997: 65).

Za razliku od ostalih skupina posebnoga leksika (npr. medicinskoga i kulinarskoga nazivlja) Mikaljino pomorsko nazivlje u živoj je uporabi i u suvremenom jeziku.

Želimo li ocijeniti prinos Mikaljina nazivlja hrvatskom pomorskom nazivlju, onda moramo ustvrditi da su iz njega crpili pomorske izraze Della Bella, Stulli, koji ga izrijekom spominje kao svoj izvor, Vitezović, francuski leksikograf Jal, Šulek i Vuk Karadžić, a suvremeni pomorski rječnici bilježe iste nazive koje ima i Mikalja (Luetić 1956: 248–254).

Dovoljno je u tom smislu usporediti Mikaljin i bilo koji pomorski rječnik, specijalni ili popratni uz studije i stručno-znanstvene tekstove. Razlog je tomu podrijetlo najvećega broja naziva: u našoj se pomorskoj terminologiji pod utjecajem gospodarskih i društveno-političkih prilika što su vladale u primorju pojavljuju talijanski nazivi. Pod pojmom talijanski ovdje se misli na talijanski kao jezik davalac, a ne uzima se u obzir dijalektalno podrijetlo naziva: mletačko, toskansko ili koje drugo. To nazivlje, za razliku npr. od medicinskoga, nije pretrpjelo bitnije mijene, tako da se može ustanoviti kontinuitet od najstarijih razdoblja do danas.

Budući da postoje podaci o prvim potvrdama u Mikaljinu rječniku, moguće je utvrditi približnu starinu nazivâ, približno vrijeme njihova ulaska u hrvatski jezik i, posredno, stječe se spoznaja o starini predmeta i pojmova obilježenih promatranim nazivom. Takvi su podaci korisni ne samo jezikoslovcu nego i povjesničaru pomorstva.

Najveći broj stranih naziva ušao je u Mikaljin rječnik u fonetsko-fonološkoj varijanti tipičnoj za dubrovački govor, pa je nedvojbeno to bio najizrazitiji izvor Mikaljina pomorskoga nazivlja. Utjecaj drugih primorskih govora manje je izražen, zapravo svodi se na one nazive koji žive na cijeloj jadranskoj obali i otocima, uključujući i dubrovački govor.

Neznatan broj turcizama, što ih je Mikalja morao upoznati u kontaktu s govornicima iz Bosne, izravno na putovanjima, za vrijeme druženja s bosanskim trgovcima u Temišvaru, ili posredstvom bosanske franjevačke književnosti, zanimljiv je ne zbog specifičnosti naziva koliko zbog Mikaljine spremnosti da te riječi uopće zabilježi. U tome se vidi njegova namjera da svojim rječnikom zadovolji potrebe korisnika na onom širokom području koje su njegovi poglavari nazivali ilirskim krajevima i za koji su tražili najbolji jezični izraz za naddijalekatsko funkcioniranje. Ta namjera i takva namjena rječnika uzrokom su i pojave sinonima uz natuknice, gdje se nastoji općepoznatom riječju protumačiti riječ tipična za dubrovački ili za primorske govore.

Postupak navođenja sinonima preuzet će od njega Vitezović i dalje ga razvijati i razraditi.

Onda kad se u hrvatskom leksičkom fondu ne nudi istoznačnica, Mikalja naziv definira, više ili manje spretno, više ili manje precizno i točno, ali tako da korisnik otkrije značenje naziva.

Kad Mikalja u latinskom i talijanskom nalazi specijalni termin, a hrvatsku istovrijednicu ne zna, taj nedostatak pokušava razriješiti opisnim nazivom s elementima definicije. Ukoliko se talijanizam može prilagoditi po nekom već usvojenom modelu, Mikalja stvara prilagođenicu.

Svi navedeni postupci nisu karakteristični samo za pomorsko nazivlje, nego za nazivlje u *Blagu* uopće i zanimljivi su ne samo kao leksički fond nego i kao primjer razvoja leksikografske misli, kao primjer jednoga leksikografskoga traženja na početku hrvatskoga jezikoslovlja i leksikografije.

Prema suvremenoj klasifikaciji rječnikâ *Blago jezika slovinskoga* je trojezični rječnik s hrvatskim ulaznim stupcem, autorski rječnik, što znači da autor neovisno o zadanom korpusu odabire natuknice, s obzirom na leksičko područje to je opći rječnik, a prema tzv. desnoj strani, prema onom što se pridružuje natuknici, predstavlja kombinaciju između objasnidbenoga i prijevodnoga rječnika (Mihaljević 1993: 237).

Kao i svaki opći rječnik ima i jedan segment specijalnoga leksika, leksika struka, nazivoslovni dio, za koji ne možemo točno definirati korpus ni kriterij po kojem se nazivi unose u rječnik, ili iz rječnika izostavljaju, ali možemo pretpostaviti narječne i književne izvore, koji su vjerojatno uvjetovali i opseg nazivlja u općem rječniku.

Blago jezika slovinskoga upravo i treba istraživati s obzirom na suodnos između jezične i književnojezične stvarnosti 17. stoljeća i odraza tih stvarnosti u leksikografskim djelima. Za razliku od gramatike jednoga jezika, za koju uvijek možemo reći da dolazi poslije pisaca, poslije književnoga jezika, da iz njega proistječe kao apstraktan opis, rječnik stoji između organskoga i književnoga jezika kao svojevrsna poveznica, kao djelo proisteklo iz jednoga i drugoga.

Ni prvi hrvatski rječnik nije u tom smislu iznimka, pa njegovo proučavanje možemo provesti na više razina: na općeleksikografskoj, na jezičnopovijesnoj i na razini povijesne leksikografije. Svaki od naznačenih aspekata čeka svoje istraživače.

LITERATURA

1. V. Bockholt, *Sprachmaterialkonzeptionen und ihre Realisierung in der kroatischen und serbischen Lexikographie*, Die Blaue Eule, Essen 1990.
2. D. Gabrić-Bagarić, *Kašičeva rukopisna Biblija i Blago jezika slovinskoga Jakova Mikalje*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1996., 22, str. 37–49.
3. D. Gabrić-Bagarić, *Toponimijska građa u jeziku Blago jezika slovinskoga (1651.) Jakova Mikalje*, Folia onomastica Croatica, 1997., 6, str. 63–87.
4. D. Gabrić-Bagarić, *Nazivi bolesti u rječniku Blago jezika slovinskoga Jakova Mikalje*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 1998., 32, str. 81–90.
5. D. Gabrić-Bagarić, *Nazivi jela u rječniku Blago jezika slovinskoga (1651.) Jakova Mikalje*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1997/98., 23–24, str. 109–123.
6. J. Jernej, *Podrijetlo Jakova Mikalje*, Radovi Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, 1955., 1, str. 177–181.
7. B. Jurišić, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, Anali Jadranskog instituta, 1956., I, str. 297–403.
8. J. Luetić, *Naša pomorska terminologija u A. Jal-ovom »Glossaire nautique« iz 1848. g.*, Ljetopis JAZU, 1956., 61, str. 248–254.

9. Z. Meštrović i N. Vajs, »*Blago jezika slovinskoga*« *Jakova Mikalje – jedan od leksikografskih izvora za »Lexicon latino-illyricum« Pavla Vitezovića*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, 1995., 21, str. 139–155.
10. M. Mihaljević, *Naziv u općem rječniku, Rječnik i društvo*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11–13. X. 1989. u Zagrebu, 1993., str. 237–241.
11. B. Pritchard, *O ranom razdoblju hrvatske jezične leksikografije u pomorstvu*, Riječ, časopis za filologiju, 1996., 1, str. 57–65.
12. V. Putanec, *Raritet »Bogoljubno razmišljanje od Očenaša« (Požun 1642) Jakova Mikalje*, Rasprave Zavoda za jezik IFF, 1982/83., 8–9, str. 127–195.
13. V. Putanec, *Prijedlozi Jakova Mikalje za reformu grafije u hrvatskoj latinici*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 1985., 7/1, str. 199–212.
14. M. Rešetar, *Micaglia und sein Wörterbuch*, Archiv für slavische Philologie, 1912., 33, str. 467–472.
15. P. Skok, *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu*, Pomorska biblioteka Jadranske straže, Split, 1933.
16. S. Stachovsky, *Turcizmy v slovare Ja. Mikali*, Etimologia 1965, 1965., str. 196–210.
17. D. Stolac, *Hrvatsko pomorsko nazivlje*, Izdavački centar, Rijeka, 1998.
18. K. Štrekelj, *Čechische und polnische Wörter in Mikaljas Wörterbuch*, Archiv für slavische Philologie, 1910., 31, str. 194–202.
19. S. Tuksar, *Hrvatska glazbena terminologija u »Blagu jezika slovinskoga« (1649–1651) Jakova Mikalje*, Arti musices, 1980., 11, str. 5–35.
20. M. Vanino, *Leksikograf Jakov Mikalja*, Vrela i prinosi, 1933., 2, str. 1–43.
21. R. Vidović, *Pomorski rječnik*, Logos, Split, 1984.
22. R. Vidović, *Jadranske leksičke studije*, Književni krug, Split, 1993.
23. J. Vončina, *Jakov Mikalja u povijesti hrvatskoga književnoga jezika*, Fluminensia, 1992., 4/2, str. 59–66.
24. L. Zore, *Dubrovačke tuđinke*, Spomenik SKA XXVI, 1895., str. 1–26.
25. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, I–XXIII*, Zagreb.
26. M. Hraste, P. Šimunović i R. Olesch, *Čakavisch-deutsches Lexicon*, Köln–Wien, 1979.

MARITIME TERMINOLOGY IN JAKOV MIKALJA'S DICTIONARY *BLAGO JEZIKA SLOVINSKOGA* (1651.)

SUMMARY. *Blago jezika slovinskoga* (1651.) by Jakov Mikalja is a three-lingual dictionary with Croatian as the source language and Italian and Latin as target languages. According to its content, it is a general dictionary, but it also records terms from different fields and professions, e.g. maritime terminology. Many maritime terms which are currently used have been first recorded in this dictionary. Maritime terms are often of Italian origin and they are characteristic of the speech in Dubrovnik. A smaller number of terms is taken from Dalmatian speeches, and a small layer of terms are of Arab (Turkish) origin.